

KÜRESELLEŞME VE YÖNETİŞİM DİNAMİKLERİ ÇERÇEVESİNDE KADINLARIN YENİ ÖRGÜTLENME BİÇİMLERİ¹

Women's New Organization Forms within The Dynamics of Globalization and Governance

Özlem Değerli Sun

Küreselleşme; özünde sosyal devlete, sınıfsal yapıya ve örgütlü topluma karşı bir ideoloji içermekte; sermaye ve emek arasında gerçekleşen mücadele sürecinin kökeninde rekabetçi kapitalizm yatmakta ve bu ideoloji de neoliberalizm tarafından temsil edilmektedir.

Küreselleşmenin arkasındaki itici güç serbest piyasa kapitalizmdir. Neoliberal ekonomi politikalarındaki değişimin bir sonucu olarak refah devleti ortadan kaldırılmakta ve ulus-devlet yapısında yeni düzenlemeler gerçekleştirilmektedir.

1970'li yılların başından itibaren İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle başlayan uluslararası sistemin, uzun dönemli büyüme eğiliminin krize girmesiyle, ulus-devletin karar süreçlerinde merkezi rol aldığı ulusal sermayeye dayalı ekonomiler yerini, çok uluslu şirketlerin karar süreçlerinde egemen olmaya başladığı uluslararası piyasalara dayalı ekonomik düzene bırakmaya başlamıştır.

1980'li yıllar neoliberal ideolojinin en saf ve meydan okuyucu biçimde tarih sahnesine çıkışına tanık olmuşken, 1990'larda öne çıkan öncelikli sorun, neoliberalizmin yol açtığı sosyal sorunların ağırlaşmasına bağlı olarak yeni bir yönetim anlayışının geliştirilmesi gereği olmuştur. 1990'lı yıllarda "devlet" kavramının yeniden canlanmasına tanık olunmuştur. "Devletin yeniden düzenlenmesi", "girişimci devlet", "piyasa-dostu devlet", "yönetişim", "kamu yönetişimi" gibi kavramlar altında tartışmaların yönü değişmiştir.

Genel olarak bakıldığında yönetim, yeni bir iktidar modeli olarak karşımıza çıkmaktadır. Devletlerin rolü devam etmekle birlikte, yeni toplumsal aktörler kamu yönetimlerinin yerine getiremedikleri işlevleri üstlenmektedirler. Artan karşılıklı bağımlılık nedeniyle politik sistem artık tek başına hükümet kararları tarafından değil, yoğun ve karmaşık ağ sistemleri üzerine kurulmaktadır. Bu noktada doğal olarak sosyo-politik çıkarlar, güç ve hegemonya şekilleri ve politik çatışmaların analizi ile ilgilenilmemektedir. Bu analizde çokuluslu şirketlere, kamusal yaşam alanında hükümetlerin eksikliklerini giderme yeteneğine sahip, olumlu bir gelişme olarak bakılmaktadır. Uluslararası politika küçük ya da büyük, tüm aktörlerin faydacı ve uzlaşmacı

¹ Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Doç. Dr. Dilek Yeşiltuna danışmanlığında hazırlanmış olan doktora tezi.

sonuçlar bakışı ile kendi katkılarını yapabilecekleri bir yapı olarak görülmektedir. Bu şekilde sivil toplumun, çokuluslu şirketlerin ve sermaye piyasalarının faaliyetlerinin tümü yönetim içine katılmaktadır.

Neoliberal projenin devleti içerden piyasalaştırma girişimi, yönetişimin “devlet-piyasa-sivil toplum ortaklığı” formülü ile toplumsal yaşamın tüm alanlarını içerecek şekilde genişletilmektedir.

Yaklaşık son yirmi yıldır, özellikle Dünya Bankası'nın öncülüğünde yeni yönetim anlayışı şekillenmekte ve buna paralel olarak sivil toplumda önemli dönüşümler yaşanmaya başlanmaktadır. Devletlerarası ilişkiler sisteminin uluslararası kurumları olarak etkinlik gösteren DB, UNDP, OECD gibi kuruluşlar yönetim kavramı ile dünyaya yeni bir şekil vermenin yanı sıra aynı zamanda, kendilerini de küresel kapitalizmin uluslar ötesi düzenleyici kuruluşları olma yönünde dönüştürmüşlerdir. Yönetişim kavramına ilişkin olarak Dünya Bankası kavramın yaratıcısı, OECD kavramın geliştiricisi durumunda iken, Birleşmiş Milletler kavramın meşrulaştırıcısı olarak ortaya konmaktadır. AB ulusüstü örgütlenme modeli ile küresel yönetim için örnek olurken, kendi politika ve uygulamaları ile hem üye ülkelerde hem de üye olmayan ülkelerde belirleyici olmaktadır. DTÖ ise küresel kapitalizmin düzenleyicisi olarak modele girmektedir (Güler, 2003b:102-107; Bayramoğlu, 2005: 71-76).

Yeni politik eksen, gelişmekte olan ülkelerin hükümetleri, sermaye sınıfı ve sivil toplumunu da içine alacak biçimde oluşturulmaktadır. Sivil toplum söylemi hem kalkınma hem de demokrasi talebini karşılayacak bir bağlamda kullanılırken, bu bağlamın politik zeminini de sürdürülebilir kalkınma ve çok ortaklı yönetim anlayışı oluşturmaktadır. Bu politik eksen, Türkiye'nin de içinde olduğu kalkınma ve demokratikleşme sorunu yaşayan ülkelerin yapısal sorunlarına çare olarak sunulmaktadır.

Yönetişim, yalnızca sivil toplum kuruluşlarının yönetime katılımı anlamına gelmemekte, aynı zamanda etkinlik, şeffaflık, hesapverebilirlik, yerindenlik gibi ilkelerle de tanımlanmaktadır. Bu ilkeler, ilk bakışta kimsenin itiraz edemeyeceği genel demokratik özelemler gibi görünmektedir. Ancak, uluslararası finans kuruluşlarının bu demokratik ilkeleri nasıl tanımladığına biraz daha yakından bakıldığında, bu ilkelerin tamamıyla neoliberal bir tarzda içeriklendirildiği görülmektedir (Ataay, 2006:128). Buna göre, “etkinlik” kamu yönetiminin piyasa ilkelerine göre çalıştırılması, “şeffaflık” şirketlere ve özellikle de yabancı sermayeye karşı açıklık, “hesapverebilirlik” kamu yönetiminin uluslararası denetim kurumlarınca denetlenmesi, “yerindenlik” de merkezi devlete kamu hizmeti üretmenin yasaklanması anlamına gelmektedir (Güler, 2005: 44-49). Bu tanımlamalar, genel demokratik özelemler niteliğindeki temel ilkelerin neoliberalizme eklenirken, içlerinin nasıl da boşaltıldığını ortaya koymaktadır.

Bu çalışmada, Bourdieu'nun "pür piyasa mantığını engelleyen kolektif yapıları yok eden bir program" (Bourdieu, 2009: 23) olarak tanımladığı neoliberalizmin yeni iktidar modeli olan yönetim, eleştirel boyutta ele alınmaktadır. Yönetişim modelinin, farklı mekanizmalar aracılığıyla ekonomiyi siyasetin etkisinden yalıtarak, toplumların geleceğini sermayenin egemenliğine mutlak olarak teslim eden bir siyasal iktidar modeli olduğu ön kabulünden hareket edilmektedir. Araştırmada, siyasal iktidar sorunsalına odaklanarak yönetimin her düzeyinde yönetişimin demokrasiyi ve katılımcılığı yerleştirdiği şeklindeki en temel iddianın sorgulanmasına kadınların örgütlenme biçimleri üzerinden bakılmaya çalışılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, küreselleşme ile bağlantılı olarak yönetime geçiş sürecinde, yönetişimin sivil toplum ve iktidar ilişkilerini nasıl değiştirdiğini ve bu sürecin kadın örgütlenmeleri üzerinde yarattığı etkileri saptamaktır. Alan çalışmasında, yönetişimin temel ilkeleri üzerinden gidilmiş; bu ilkelerin işleyişteki biçimlerine ve kadın hareketi üzerindeki etkilerine bakılmaktadır.

Alan araştırmasının uygulaması İstanbul'da yer alan iki kadın sivil toplum kuruluşunda yapılmıştır. Görüşme yapılan kuruluşlar, Kadın Adayları Destekleme Derneği (KA-DER) Genel Merkezi ve Kadın Emeğini Değerlendirme Vakfı (KEDV)'dir. Bu iki kuruluşun yanı sıra KEDV'in kuruluşunda destek olduğu ve danışmanlık hizmeti sunduğu 3 kooperatif ziyaret edilmiştir. Çalışma, nitel veri elde etmeye yönelik tasarlanmıştır. Alan araştırması boyunca veri toplama tekniklerinden derinlemesine görüşme ve gözlemlerden yararlanılmıştır.

Çalışmanın hareket noktası; kurum içi örgüt yapısı, hesap verebilirlik-şeffaflık, kuruluşun sürdürülebilirliğini sağlama mekanizmaları, yerel-ulusal-uluslararası ve diğer kadın kuruluşlarıyla kurulan ilişkiler, karar alma süreçlerindeki etkinliği ve katılımcılık üzerinden kadın hareketinin yönetim ve küresel dinamiklerin etkisi altındaki örgütlenme biçimi olmaktadır. Küreselleşme ve yönetim çerçevesinde neoliberal yeniden yapılanmanın Türkiye'de oluşturmaya başladığı devlet, sivil toplum, özel sektör işbirliğinin karmaşık ve kaçınılmaz süreçleri, kadın örgütleri temelinde tartışılmaktadır. Bu çerçevede, sivil toplum ve kadın örgütlenmelerinin günümüzdeki boyutunun bu dönüşüm süreci içinde tartışılmasının gerekliliğine işaret edilmektedir. Sivil toplumun demokratikleşme yönündeki imkânları reddedilmemekle birlikte kavramın sermayeyi içine alan ve sivil toplum kuruluşlarını üçüncü sektör olarak hegemonize etmeye başlayan yapılarının oluşturacağı sorunlara değinilmektedir. Türkiye'de devletin sosyal hizmet alanından geri çekilmesiyle ortaya çıkan ve sivil toplum kuruluşlarını yeni aktör olarak sahneye taşıyan projecilik sürecinin taşıdığı sorunlar analiz edilmektedir. Yürütülen projelerin noktasal boyutta kaldığı, sürdürülemediği, gerçek dönüşümleri yaratmaktan uzak olduğu ve bu işleyişin kadınları ve kadın hareketini güçlendirme yönünde iyi bir yol olmadığı ortaya konulmaya çalışılmaktadır.

1990'ların sonundan itibaren Türkiye'deki kadın grupları, varlığını devam ettirebilmek için proje yapmaya başlamışlardır. Projeler için gerekli fonlar çoğu

kez yurt dışından, özellikle Avrupa Birliği, Birleşmiş Milletler ve Dünya Bankası fonlarından sağlandı. Proje yapma durumu 17 Ağustos Marmara Depremi'nden sonra yaygınlaşmış ve 2000'lere gelindiğinde fon kaynakları giderek çeşitlenmiştir. Farklı kurum ve kişiler tarafından Türkiye'deki kadınlara yönelik projeler desteklenmeye başlamıştır. Genel olarak bilinçlendirmek ve geliştirmek, kalkındırmak üzerinden ilerleyen bu projelerle eğitilmiş, güçlü kadınların daha eğitimsiz ve güçsüz kadınları geliştirmelerine dayalı teknik ve bürokratik bir görev ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu süreçte fon veren kuruluşların da asıl ilgilendiği konu sürecin nasıl işlediğinden ziyade ne kadar kadına ulaşıldığı, hedeflenen sayılara ulaşıp ulaşılmadığı olmaktadır. Aynı zamanda fonlara bağlı faaliyet alanlarındaki teknik bilgi yoğunluğu, fonlardan yararlanmak için gerekli projelerin hazırlanması ve projelerin yürütülmesi sürecindeki bilginin özelleşmiş olması, örgütlerde uzmanlara duyulan ihtiyacın artmasına neden olmaktadır. Uzmanlaşma, belli konularda derinlemesine bilgi sahibi olmak gibi avantajlar sağlamasına karşın kadın politikasındaki bütünlüğün kaybolması, örgütün uzmanların güdümüne girmesi ve taban inisiyatifinden kopması tehlikesini de barındırmaktadır.

Yönetişim modelinin uygulanma aracı olarak projelerin ve işbirliklerinin, sosyal alanın sorunlaştırılmasında ve yönetilmesinde yeni iktidarlar ve stratejiler ürettiği gözlenmektedir. Aynı zamanda güçlendirme mekanizmalarının kadınları politik bağlamından koparıp var olan eşitsizliklerin yeniden üretildiği yeni alanlar yaratabildiği ortaya konulmaktadır. Yönetişim modeli çerçevesinde örgütlenmenin yaşandığı günümüz kadın kuruluşlarında, bu örgütlenmenin kadın hareketini giderek tabandan uzaklaştırdığı ve böldüğü, kadın kuruluşları arasındaki ilişkiyi zayıflattığı, uzmanlaşmanın ve profesyonelleşmenin yeni iktidar biçimleri yarattığı ve kadınlar arası rekabeti arttırdığı gözlenebilmektedir.

Bu tez çalışması, küreselleşme ve yönetim bağlamında sivil toplum ve kadın örgütlenme biçimleri üzerine çok boyutlu düşünmeyi ve yeni tartışmaların önünü açmayı hedeflemektedir.

Kaynakça

- ATAAY, Faruk (2006) Türkiye'de Yönetişim ve "Sivil Toplum" Tartışmaları Üzerine Bir Değerlendirme, *MEMLEKET Siyaset Yönetim*, Ankara, Sayı: 1, s:121-141
- BAYRAMOĞLU, Sonay (2005) Yönetişim Zihniyeti, İstanbul: İletişim Yayınları.
- BOURDIEU, Pierre (2009) "Sınırsız Sömürü Ütopyası: Neo-liberalizmin Özü", *Neoliberal İktisadın Marksist Eleştirisi* Uğur Selçuk Akalın (çev), Gülsüm Akalın ve Uğur Selçuk Akalın (Edt), İstanbul: Kalkedon Yayınları, s: 23-31
- GÜLER, Birgül Ayman (2003) Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye, Ankara: Praksis, Kış-Bahar, Sayı: 9, s: 93-116